

УДК 82-1:821.161.2

ББК 83.3 (4 Укр.)6

ТИП АВТОРА-ХУДОЖНИКА У ТЕКСТАХ КИЇВСЬКОЇ ШКОЛИ ПОЕТІВ

О. С. Деркачова

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57; тел. +380(342)59-60-74;
e-mail: olga_derkachova@ukr.net

У статті охарактеризовано тип автора, властивий поетам Київської школи. Це тип автора-художника, для якого властиві бажання впорядкувати світ, створити інший, змінити первісні значення понять, а також визначити основи світобудови за допомогою слова.

Ключові слова: *автор, тип автора, автор-художник, Київська школа поетів.*

Поезія представників Київської школи своєю художньою орієнтацією вирізнялася на тлі тогочасної поезії. Л. Гарнашинська вважає, що ця якість бере початок із шістдесятницької традиції: “Якщо розглядати “світоглядно-поетичну якість” їхньої поезії, то мені вона бачиться явищем цілісним, послідовним і глибоко осмисленим, яке логічно й природно вирросло із явища шістдесятництва, ним детерміноване і ним же спонукуване до інакшості” [7, с.305]. В. Моренець зазначив абсолютно протилежне: “...Київська школа і пов’язаний з нею варіант поетичного світосприймання не виходить із надр шістдесятництва як талановитого художнього бунту в межах певної естетичної системи... Все це – обік шістдесятництва і прямо кореспондує з домінантами європейської поетичної традиції...” [8, с.67]. І. Андрусак запропонував на означення учасників Київської школи термін “поети витісненого покоління”. І досі залишається дискусійним питання щодо їх складу. Зокрема Василь Рубан називає такі імена: сам Василь Рубан, Станіслав Вишенський, Микола Воробйов, Василь Голобородько, Михайло Григорів, Валерій Ілля, Віктор Кордун, Іван Семенко. Василь Кордун називає чотирьох: себе, В. Голобородька, М. Воробйова, М. Григоріва. А Юрій Тарнавський до Київської школи зараховував чи не все покоління постшістдесятників.

Т. Пастух пропонує на означення представників Київської школи іншу назву – позашістдесятники, що мала би підкреслити позачасовий, універсально-трансцендентний характер мистецької позиції Київської школи [9].

Незважаючи на численні дослідження творчості поетів Київської школи, що з'явилися останнім часом, практично не дослідженим є питання типу автора у текстах поетів-киян, що і зумовило актуальність нашого дослідження.

Автор-художник – це такий тип митця, для якого властиве прагнення з'ясувати природу і походження світу, розкласти його на елементи і потім знову скласти, впорядкувавши хаос та безлад, часто не створюючи світ, а перетворюючи його. Також автор-художник акцентує на прекрасному, що часто втілюється в образах природи, у зображенні взаємодії внутрішнього і зовнішнього світу людини.

Представники Київської школи звернулися до краси поетичного слова, продемонструвавши внутрішню свободу та свободу творення. Це був феномен волі як світового закону, втіленого у виборі як особи, так і суспільства [1, с.11]. Саме у них відкрито зазвучала філо-софія бунту, оскільки шістдесятники оновили здебільшого тематичну площину, використовуючи методи соцреалізму та економлячи на стилі [4, с.16]. Відбувається відхід від манери “ліриків-об’єктивістів” (Л. Го-ломб). Станіслав Вишенський говорить про те, що поети-кияни відірвалися від приземленості шістдесятників. На його думку, цим зумовлений і свідомий вибір верлібрових форм: “Мені здається, що верлібр цього угруповання зумовлений, не в останню чергу... страхом перед класичним віршем”*.

Т. Пастух виокремлює такі особливі риси поетів-киян:

- свобода поетичного творення;
- трансформація давнього міфологічного мислення в образах новітньої поезії;
- повернення у поетичному творенні до лексичних прапервнів;
- відсутність дискурсивної мови;
- творення певної недовомленості, розрахованої на духовну співтворчість читача;
- активне використання метафори;
- вибір верлібру як оптимальної форми для текстотворення;
- творення метафізичного часопростору, де «відбувається оптимальна онтологізація явищ та процесів;
- інтелектуалізм та мала емоційність образних картин;
- перевага конструктивних методів в образному моделюванні;
- складна асоціативність;
- відкидання риторичності [5].

Саме ці особливості зумовили появу у творчості поетів-киян типу автора-художника.

Загалом, С. Руссова пропонує таку типологію образів автора у ліричному тексті: автор-писар, автор-секуляризований пророк, автор-

* З особистого листування зі Станіславом Вишенським.

ізгой, автор-художник, автор-ремісник, автор-трикстер, автор-окрема людина [6, с.28].

Тип автора-художника наявний у творчості поетів Київської школи. С. Руссова називає його типом автора-художника у пострадянський час, маючи на увазі відхід від соцреалістичної традиції і від типу радянського художника. О. Лишега у своєму есеї «Adamo et Diana» згадує випадок із Гертрудою Стайн (саме цій американській письменниці належить введення у культурообіг терміна “втрачене покоління”), коли вона говорила, що колись поет міг називати речі, і вони справді були там. Але з часом річ втратила свою ідентичність, і поет тепер прагне її віднайти. Це стосується поетів Київської школи, які надавали словам давно забутих смислів і значень, намагаючись злити воедино світ поетичний та світ реальний [8,49].

У своїй монографії «Автор і ліричний текст» С. Руссова звертається до поезії М. Григоріва, М. Воробйова. Вона визначає комплекс “Я”, комплекс “інші”, комплекс уявлень про “Я”, комплекс уявлень про “інших”.

Рубрики “Я”:

1) людина матеріальна:

- тілесність;
- емоції та поведінка;

2) людина духовна:

- ідентифікація;
- заняття;
- рефлексія.

Рубрики “інші”:

1) негативне;

2) позитивне.

С. Руссова вдається до аналізу функціонального тезауруса текстів М. Воробйова і визначає наступне:

1) до комплексу уявлень про “Я” належать:

– творчість (пензлі, картини, етюди, фарби, спів, моя рука, голова, мої уста);

– стан (один у полі, плакав на зорі, скажу їй, що люблю);

– заняття (сон, рукою розгорнути kota, засвітити птаха, думати, казати, читати, спів підмальовуєш, став підзолочуєш, нічого не можеш змінити).

Уявлення про інших визначається двома колами – ближчим (дід, батько, матуся, мати, сестри, діти, доця) і дальнім (людина, хлопець, жінки, дядьки, солдати, сільські музики) [6, с.105-106]. “Інші” не асоціюються з ворожістю, не ставляться в опозицію:

Теслярі, витешіть щось таке...

Ну придумайте, теслярі!

Щоб це було схоже на повернення,

*на повернення теслі,
який скаже мені,
що я його син [8,144]*

Інші (у цитованому тексті – теслярі) мають допомогти відчути власну ідентичність:

*Витешить таке обличчя,
щоб нічого не чути,
чуєте?
Поверніть мені щось таке –
наче свічка горить і гасне...
Біле-біле і зовсім легке,
ніби гуси летять щоразу [8, с.144]*

Поет говорить про прагнення знайти те, що було втрачене колись давно. Автор не називає це поверненням до Бога, але звертається до образу теслі, що у Біблії пов'язується з Ісусом Христом.

Автор-художник говорить про світ, де немає ворожості, нерозуміння, відчуження, змальовуючи себе у ньому:

*Ми переганяли табуни коней.
Сніг заліплював пагорби і нас.
Нам здавалось, що ми одні у світі.
Це робив сніг, давніший за нас.
Це відчували ми, наздоганяючи все,
що давніше за нас [8, с.147]*

Автор-художник повинен знайти і розгадати те, що “давніше за нас”, а сховане воно у звичайних і вічних речах – табунах коней, снігу.

М. Воробйов поступово ускладнює засоби вираження своєї онтологічної концепції, переходячи від знаків-індексів до символів:

*щоб полювати на метелика
треба стати метеликом
якщо ти можеш стати метеликом
то тільки ти можеш полювати на метелика...
полюючи на метелика –
ти полюєш на себе... [2, с.181]*

Остаточний розрив прямого зв'язку між означеним та означуваним ще не відбувається, оскільки тоді неможливо буде досягнути те, що “давніше за нас”.

Для Київської школи поезії було характерним досягнення трьох свобод – свободи творення, власної свободи і свободи свого народу, тому немає опозиції між “я” та “вони”.

До типу автора-художника С. Руссова відносить також М. Григоріва.

Рубрики “Я”:

– ідентифікація (я, археолог, лінгвіст, художник, людина без руїн, переписувач метеликів, мить імені, зойк імені, сам без наймення, замуроване наймення);

– тілесність (рот, уста, серце, кров, обличчя, рука, крок, цигарка, крило);

– емоції та поведінка (сон, спрага сновидінь? повнісінький рот плачу, дно безодні, моя печаль, самота, облога самоти, зашпори самоти, самотність, помираю попри дощ, душа, біль);

– заняття (моя мова, моя уява, слово, словник міжзвуччя, сказати про фіалковий запах, закінчення душі на устах, докричатись, спазм голосу, змах фрази, витоки серця, розмивання кордонів крові).

Рубрики “інші”:

– людина зовнішня (людське, люди, пращурів люд, гончар, подорожній, син мій ненароджений, чоло без подоби, дозбирування облич, тіні, держави, нації);

– людина внутрішня (слово, мовні символи, безвисотність слова, абетка міфології, звукодільне слово, безголоса порожнеча, ім'я над речами);

– оточуючий світ (море, небо, сад, птах, дерева, троянд неохоплений заколот, кухлик джерела, покрик снігу, насіння списів, дух білої комашки, сила праху, мовчання щілин, перегортання глухої кори, пастка, чужина, долина відчаю, скелети невинних метеликів тощо) [6, с.106-107].

Оточуючий світ наявний у комплексі уявлень про “інших”. Це також світ без кордонів між своїм та чужим, але об'єднаний відчуттям порожнечі і відчаю [6, с.107]. Якщо світ М. Воробйова – це храм, космос, то у М. Григоріва це світ-хаос, посткосмічний простір. Це, на думку С. Руссової, світ до створення світу або після апокаліпсису:

*нараз
облога світу,
мов розтерта фарба,
видовжує звук настільки,
що одне міжзвуччя
стає вже
нестерпним [3, с.44]*

М. Григорів не руйнує світ – він описує те, що буде після нього, тому й говоримо про такий тип автора, як художник. Складові такого світу: природа, вода, світло, слово, думка, спогад, людина-майстер:

*прочинилося серце
й поіменно
заплитає в крило
мить імені,
мить землі,
пощадженої словом,*

*мить світла
й себе [3, с.146]*

На думку В. Моренця, самодостатність мистецтва, “довіра до нього неможливі в умовах поневаження й знецінення особистості, тотальної недовіри до неї” [8, с.71-72]. Тому таким важливим був тип автора-художника, що не закликав, не боровся, а змальовував. Він ставав то поетом (Л. Костенко), то деміургом (М. Григорів), то спостерігачем (І. Калинець), то мрійником (М. Воробйов).

Ліричний герой був не трікстером, не ізгоєм, а художником саме у поетів Київської школи. “Поети Київської школи почали з того, що по-трактували національну мрію як здійснений факт, і тому їхня поезія виломилася з контексту сучасності так опально і... ніяково, беззахисно, якою тільки й може виглядати втілена висока мрія” [8, с.74]. Тому вони так беззастережно граються з часом, переплутуючи часові площини:

*За дальнім лісом дальній день, –
не притолочений до часу, –
де сиву млу своїх наймень
ожина згадує ввійчасто [8, с.157]*

Шістдесятники ввели у творчість всепланетарну тему і на цьому зупинилися. Постшістдесятники, на думку Л. Тарнашинської, “пішли глибинніше, власним шляхом інтуїтивного осягнення Божественної суті всього суцього, при цьому «розсуваючи» товщу віків і руйнуючи нашарування канонів” [7, с.306].

Автор-художник у поезії В. Кордуна не шукає гармонії з природою чи світом – він уже знайшов її, зрозумівши, що межі між землею і небом стерті. Його світ орієнтований не на володіння, а на буття:

*Прислухаються трави
до прозорих токів сердець,
що углиблюються
підземно [8, с.159]*

Час більше не має значення, автор-художник перебуває поза ним:

*І настає той час, коли ні жити, ні вмерти –
і день не минає, і ніч не відходить.
А десь отам стороною, аж ген стороною
розтікається дрібно по березу ночі бузок,
доцвітає тьмаво бузок у дні й поза днем:
і все водночас, і все неминуче [8, с.162]*

Головною рисою автора-художника є спостереження, а не участь. Він повинен усе якомога точніше зафіксувати, часто орієнтуючись не на реальність, а на асоціації, що виникають у результаті спостереження за нею.

Автор-художник змальовує світ, але не реальні події, а рефлексії, враження та відчуття. Він не бачить життя, а чує його (“нехай я чутиму,

що життя триває” – В. Кордун). Тому цей світ часом видається несподіваним і незнайомим.

Література

1. Барчан В.В. Творчість Теодосія Осьмачки в контексті стильових та філософських вимірів ХХ ст. / В.В.Барчан. – Ужгород: Закарпаття, 2008. – 432 с.
2. Воробйов М. Оманливий оркестр / М.Воробйов. – К.: Просвіта, 2006. – 192 с.
3. Григорів М. Сади Марії / М.Григорів. – К.: Світовид, 1997. – 167 с.
4. Ешкилев В. Мистерия справедливости / В.Ешкилев // Столичные новости. – 2001. – 6-12 марта. – С. 16.
5. Пастух Т. Київська школа та її оточення: (модерні стильові течії української поезії 1960-90-х років) / Т.Пастух. – Л.: ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 700 с.
6. Руссова С.Н. Автор и лирический текст / С.Н.Руссова. – М.: Знак, 2005. – 312 с.
7. Тарнашинська Л. Презумпція доцільності: Абрис сучасної літературознавчої концептології / Л.Тарнашинська. – К.: Києво-Могилянська академія, 2008. – 534 с.
8. Українські літературні школи та групи 60-90-х рр. ХХ ст. – Л.: Піраміда, 2009. – 620 с.

Стаття надійшла до редакційної колегії 27.12.2012 р.

Рекомендовано до друку докт.філол.наук, професором Голодом Р.Б., докт.філол.наук, професором Пастухом Т.В. (Львів)

TYPE OF AUTHOR-ARTIST IN TEXTS OF KYIV SCHOOL OF POETS

O. S. Derkachova

PreCarpathians National University by Vasyl Stefanyk;

76000, Ivano-Frankivs'k, Shevchenko str., 57;

ph. +380(342)59-60-74; e-mail: olga_derkachova@ukr.net

The main type of the author in the texts of the poets of Kyiv school is described in the article. It is a type of author-artist, which desires to put in order the world, creates other, change the primitive values of concepts, and also defines bases of the universe by means of word.

Key words: *author, type of author, author-artist, Kyiv school of poets.*